

İngilizlerin Raporlarında Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti (1927)

Atatürk's Visit to İstanbul in British Reports (1927)

Funda Selçuk ŞİRİN*

ÖZET

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Cumhuriyet dönemindeki ilk İstanbul ziyareti, o güne kadarki yurtiçi gezilerinden farklı olarak büyük bir ilgi ve merakla takip edildi. Bu ziyaret, siyasetin olduğu gibi İstanbul ve Ankara basınının da en önemli gündemini oluşturdu. Yaklaşık üç ay kadar sürecek olan ziyaretin her aşaması büyük bir özen ve dikkatle takip edildi.

Gazi'nin yaklaşık sekiz yıllık bir aradan sonra İstanbul'a gelmesi, bu tarihlerde Ankara'da olmak yerine İstanbul'da kalmayı tercih eden İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George R. Clerk'ın da çok yakından ilgilendiği bir gelişmeydi. Clerk, ziyaretin yapılacağına dair resmi açıklamalardan hemen sonra gündemine bu son derece önemli gördüğü gelişmeyi alarak Foreign Office rapor etmeye başlamıştır. Gazi'nin diğer yurt gezileri de İngiliz Büyükelçilik görevlileri tarafından yakından takip edilmiştir. Ancak Cumhuriyet döneminin bu ilk İstanbul ziyareti, Clerk'a göre diğer gezilerden çok daha farklı anlamlar taşıdığından son derece kritik ve önemli bir ziyaretti. Zira Gazi, Clerk'ın ifadesi ile Saltanat ve Hilafeti yıkan genç Cumhuriyetin kurucusu olarak İstanbul'a gelmiştir.

George R. Clerk, bu ilk İstanbul ziyaretinin tüm ayrıntılarını Foreign Office rapor etmiştir. Raporlar aynı zamanda Clerk'ın 1927 yılı Türkiye'sine bakışını da ortaya koyacak olan değerlendirmeler içermektedir.

ANAHTAR KELİMELELER

Atatürk, George R. Clerk, İstanbul, Gazi'nin sağlık durumu

ABSTRACT

Unlike the domestic trips until that day, President Ghazi Mustafa Kemal's first visit to İstanbul in the Republican period was followed with great interest and curiosity. This visit created the most important agenda of politics as well as of İstanbul

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, fundaselcuksirin@gmail.com.

and Ankara press. Each stage of the trip, which would last about three months, was followed with great care and caution. British Ambassador George R. Clerk, who preferred to stay in İstanbul instead of being in Ankara, was also closely interested in Ghazi's visit to İstanbul after a gap of nearly eight years. Immediately after the official statements about the trip, Clerk put this extremely important development on his agenda and began to report to Foreign Office. The other nationwide trips of Ghazi had been followed closely by British Embassy officials. However, according to Clerk the first visit to Istanbul in the Republican period was extremely critical and important in terms of bearing different meanings than other trips because Ghazi came to İstanbul as the destroyer of Sultanate and Caliphate and the founder of a new state in Ankara. All the details of this first visit to Istanbul were reported to Foreign Office by George R. Clerk. Besides, the reports include assessments that reveal Clerk's outlook on Turkey in the year 1927.

•
KEY WORDS

Ataturk, George R. Clerk, Istanbul, Ghazi's health status

A. Giriş

Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919'da IX. Ordu Müfettişi olarak ayrıldığı İstanbul'a tekrar ancak 1 Temmuz 1927'de Türkiye Cumhuriyeti devletinin Cumhurbaşkanı olarak geldi.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, zaferden sonraki ilk ziyaretini Bursa'ya ardından da hemen 1923 yılının başında Batı Anadolu'ya yaptı. (Kılıç 1989: 146-174) Gazi, aynı yılın yaz ayında da İzmir'e bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu tarihlerde kendisine bir İstanbul ziyareti için davet yapılmış olmasına rağmen ziyaret gerçekleşmemiştir. (Önder 1998: 71-113) Bu tarih aynı zamanda Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde imzalanan tahliye protokolü gereğince İstanbul'un da işgal kuvvetlerinden kurtulduğu bir tarihtir. Zira 6 Ekim 1923'de Türk ordusu İstanbul'a girecektir. Bu vesile ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Livalar Heyet-i Merkeziyesi Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir davet göndermiş ancak Paşa, daha sonraki bir zaman için İstanbul'a geleceğini söyleyerek daveti geri çevirmiştir. (Bakar 2010: 11)

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a ne zaman geleceği meselesi dönem basınının da fazlasıyla ilgilendiği bir konudur. Zira İzmir ziyareti sırasında Tevhid-i Efkâr gazetesi muhabiri, Gazi'ye İstanbul'a ne zaman geleceğine dair bir soru yönelmiş ancak Gazi, net bir cevap vermeyerek ziyaretin ileri bir tarihte yapılacağını açıklamıştır. (Tevhid-i Efkâr 7 Şubat 1924) Gazi, aynı yıl içinde Büyük Taarruz'un yıldönümü kutlamaları kapsamında Trabzon'a giderken de İstanbul'a uğramamıştır. (Önder 1998: 445-449) Özellikle İstanbul basını Gazi'nin ziyaret ile yakından ilgilenmiş ve 1925'de konu tekrar gündeme getirilmiştir. (İkdam 1 Kânunusani 1925) Ancak bizzat İstanbul Belediye Başkanı Emin Bey'in Ankara'ya giderek Gazi'ye yapmış olduğu davet de durumu değiştirmemiştir. Emin Bey, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Bursa'da bulunduğu Mayıs 1926'da yaptığı ikinci teklife de net bir yanıt alamaz. (Bakar 2010: 13) Durum Gazi'nin 3 Ekim 1926'da İstanbul'daki anıt heykelinin açılış töreninde de değişmemiştir. Gazi, ancak bu tarihten 1 yıl sonra Temmuz 1927'de İstanbul'u ziyaret etmeye karar verecektir. İstanbul basını çok uzun zamandır beklediği bu haberi, gayet memnuniyetle karşılamış ve geziye oldukça geniş bir yer vermiştir. Gezinin öncesi yani Ankara'dan hareket ve sonrası olduğu gibi Gazi'nin İstanbul'da kaldığı süre ve faaliyetleri de basının ilgi odağı olmuştur.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in ziyareti için İstanbul âdeta teyakkuza geçmiştir. Polis Müdürü Şerif Bey, tüm hazırlıklarla yakından ilgilenmiş ve Gazi'nin İstanbul'da kaldığı süre boyunca en üst düzeyde güvenlik sağlamıştır. Gazi'nin konaklaması için başta Dolmabahçe Sarayı olmak üzere Beylerbeyi Sarayı da hazırlanmıştır. (Cumhuriyet 19 Haziran 1927; Cumhuriyet 20 Haziran 1927; Cumhuriyet 21 Haziran 1927) Cumhurbaşkanı'nın Ankara-İzmit ve İzmit-İstanbul arası yolculuğu çok kapsamlı ve en ince ayrıntısına kadar planlanmış, herhangi bir problem olmaması için sıkı önlemler alınmıştır.

İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey, Belediye Başkanı Muhittin (Üstündağ) Bey, Kolordu Komutanı Şükrü Nail Paşa ve Halk Fırkası Müfettişi İbrahim (Tali) Bey, hazırlıkları yakından takip ettikleri gibi bizzat Gazi'yi karşılamak üzere İzmit'e de gittiler. İstanbul'da Cumhurbaşkanı için görkemli bir karşılama töreni hazırlanmış resmi karşılama programına üç gün üç gece şenlik yapılması dahi eklenmiştir. (Artuk 1989: 2081-2088) Oldukça kapsamlı bir karşılama töreni hazırlanmış, şehrin önemli noktalarına Gazi ile ilgili yazı ve afişler asılmıştır. Hatta bu ziyaretin anısına "1 Temmuz hatırası" adıyla özel sigaralar hazırlanmıştır. (Cumhuriyet 1 Temmuz 1927) Resmi daireler, evler, dükkânlar bayraklarla, defne dalları ile süslenmiştir.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, planlandığı gibi 30 Haziran 1927'de Ankara'dan ayrılarak trenle İzmit'e hareket etmiştir. Gazi'yi İstanbul'da karşılamak üzere resmi kurumlardan görevlilerin de bulunduğu geniş katılımlı bir karşılama töreni hazırlandı. (Banoğlu 2012: 81-87) Gazi, halkın yoğun ilgisi arasında 1 Temmuz'da Ertuğrul yatı ile Selimiye kışlasından yapılan top atışlarıyla Dolmabahçe Sarayı'na geldi. 1 Temmuz gecesinin en gösterişli programlarından biri, Gazi'nin onuruna düzenlenen büyük deniz feneri alayıydı. (Banoğlu 2012: 89-90)

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, İstanbul ziyareti esnasında halka yaptığı konuşmasında 1919'da İstanbul'dan ayrılırken içinde bulunduğu ruh halini ve memleketin durumunu şu şekilde izah eder:

"...Bu şehir meş'um hadiselerle mustarip bulunduğu zamanlar bütün vatandaşların kalplerinde kanayan yaralar açılmıştı. Kalbi yaralı olanlardan biri de bendim.Sekiz sene evvel mustarip ağlayan İstanbul'dan kalbim sızlayarak çıktım. Teşvi' edenim yoktu. Sekiz sene sonra kalbim müsterih olarak, gülen ve daha güzelleşen İstanbul'a geldim. Bütün İstanbulluların ruhuma heyecan veren sıcak muhabbetkâr ağusu ile karşılandım." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1959: 246-247)

Bu konuşmayı “600 senelik Osmanlı saltanatının hanedanına sığınmak olan Dolmabahçe Sarayı’nda” Genç Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı olarak yapan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Temmuz 1927’de uzun süreden beri kendisini bekleyen İstanbul halkının coşku ve sevinç gösterileri ile karşılandı. Gazi, Osmanlı İmparatorluğu’na başkentlik yapmış olan İstanbul’da halka yaptığı konuşmasında genç Cumhuriyet zihniyetinin imparatorluk zihniyetinden çok farklı olduğunu da ortaya koyar. Bu durumun en güzel ifadesi, Gazi’nin Dolmabahçe Sarayı ve Padişaha dair yaptığı değerlendirmelerdir. “...sekiz sene evveline kadar içinde yedi evliya kuvvetinde bir heyulâ tasavvur ettirmek istenilen bu sarayın içinde söylüyorum. Yalnız artık bu saray, zilüllâhların değil, zıl olmayan, hakikat olan milletin sarayıdır. Ve ben burada milletin bir ferdi, bir misafiri olarak bulunmakla bahtiyarım” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1959: 247) Zira artık halk gölge değil gerçektir, Cumhuriyet’in temeli hakikat olan halkın egemenliğine dayanıyordu. Bu durum Gazi’nin ağzından Saltanata başkentlik yapan İstanbul’da bir kez daha dile getirilmiştir.

Ziyaretinin tüm aşaması basın tarafından ilgi ile takip edilerek kamuoyu ile paylaşılmıştır. Basının yoğun olarak üzerinde durduğu bir konu da Gazi’nin İstanbul’da bulunduğu günlerde bir Trakya gezisi yapıp yapmayacağıdır. Özellikle ziyarete gelen Kırklareli heyeti üzerinden konu yoğun olarak gündeme gelir. (Önder 1998: 302-304)

Cumhurbaşkanı, İstanbul’da bulunduğu süre boyunca resmi yetkililer, akademisyenler ve aralarında edebiyatçıların da bulunduğu pek çok kişi ve farklı illerden gelen heyetlerle görüştü. Hatta Bursa’da bulunan Başbakan İsmet İnönü de Gazi’nin emri ile dönemin önemli sorunlarından biri olan doğudaki gelişmeleri görüşmek üzere 1 Ağustos’ta İstanbul’a gelmiştir. (Bakar 2010: 19-21) Gazi, pek çok kurumu da ziyaret etmiştir. Kolordu Kumandanlığı, Hükümet Konağı ve Belediye ziyaretleri bunlardan birkaçıdır. Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul şubesi ve Tayyare Cemiyeti de ziyaret edilen kurumlar arasındadır. Gazi, İstanbul’un farklı semtlerini de gezmiştir. Hatta kısa bir şehir dışı gezisi yaparak bir günlüğüne Bursa’ya da giderek, Başbakan ile yaklaşık üç saatlik bir görüşme de yapmıştır. (Banoğlu 2012: 81-123)

Cumhurbaşkanı’nın İstanbul ziyareti, 1927 yılı milletvekili seçimleri gibi önemli bir gelişme ile aynı döneme denk gelmiştir. Hatta basında çıkan haberlere göre Gazi’ye milletvekilliği adaylığını İstanbul’dan koyması için teklif dahi yapılmıştır. (Cumhuriyet 6 Temmuz 1927; Milliyet 7 Temmuz 1927; Milliyet 12 Temmuz 1927; Cumhuriyet 20 Temmuz 1927) 28 Ağustos 1927’de İstanbul’da ilk Bakanlar Kurulu toplantısı da yapıldı. Gazi, Başbakan ile yaptığı görüşme

sonunda seçimleri değerlendirmiş, 29 Ağustos'ta basında da geniş şekilde yer bulan beyannamesi ve milletvekillerinin uymak zorunda oldukları hususları bildirdiği açıklamasını yayınladı. (Ökte 2000: 461-464), (Banoğlu 2012: 117-120) Seçimler, 7 Eylülde tamamlandı ve Cumhurbaşkanı'nun aday olarak gösterdiği isimlerin tamamı milletvekili olarak seçildi. Gazi, İstanbul ziyaretinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927'deki II. Kurultay'ında okuyacağı Nutuk'a da son şeklini vermiştir. Ziyaret, 30 Eylül 1927'de sona erdi. İstanbul basını Gazi'nin ayrılışını büyük bir üzüntü içinde kamuoyuna duyurmuştur. (Milliyet 30 Eylül 1927; Milliyet 1 Teşrin-i Evvel 1927)¹

Mehmet Önder, İstanbul ziyaretinin bu kadar geç bir tarihte yapılmasını Cumhurbaşkanı'nun uygun zamanı beklemesine, yüzyıllar boyu İstanbul'dan kopuk kendi kaderiyle baş başa bırakılmış Anadolu'yu eziklikten kurtarmak, kişiliğini kazandırmak yani Anadolu'yu İstanbul'a kabul ettirmek isteğine bağlı olduğunu yazar. (Önder 1998: 226-227) Ertuğrul Zekai Ökte ise gezinin, sekiz yıllık bir aradan sonra İstanbul ve İstanbullularla buluşma, özlem giderme bölgenin ve İstanbul'un genel ve özel sorunlarını yerinde inceleme, CHP Başkanı olarak 1927 Milletvekili seçimlerini İstanbul'dan yönlendirme amacıyla yapıldığını belirtir. (Ökte 2000: 435)

B-İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George Clerk'ın Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in İlk İstanbul Ziyaretine Dair Değerlendirmeleri

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi, bu tarihlerde henüz Ankara'ya yerleşmemiş olan Sir George Clerk, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Cumhuriyet dönemindeki ilk İstanbul ziyareti ile yakından ilgilenmiştir. G. Clerk ziyareti dönemin önemli politik ve kültürel gelişmeleriyle bağlantılandırarak değerlendirir. Ziyareti kapsamında G. Clerk, özellikle Cumhurbaşkanı'nın sağlık durumu ile yakından ilgilenmiştir. Zira Gazi, 22 Mayıs gecesi bir kalp spazmı geçirmiş, özel doktoru Neşet Ömer (İrdelp) ve Asım (Arar) Beyler ön birkaç muayeneden sonra Gazi'ye anjin teşhisi koymuşlar, tütün ve alkolden uzak durarak

¹ Siirt Milletvekili Mahmut (Soydan) Bey, Gazi'nin İstanbul'dan ayrılışından sonra ziyarete ve önemine dair şu değerlendirmeyi yapar: *Hepimizin hâtırındadır: Sekiz sene evvel muztarib, ağlayan İstanbul'dan kalbi sızlayarak çıkan Gazi'nin üç ay evvel avdeti ne muhteşem, ne ilâhî tezâhürât içinde vuku bulmuştu! Evvelce yazmıştık: Gazi'nin üç ay evvel İstanbul'a girişiyle sekiz yıl evvelki azimeti arasında bir milletin mukadderâtını ta'yîn eden pek muazzam hâdiseler, şerefli târih sayfaları var! Muhakkaktır ki İstanbul halkı, üç aydan beri sinesinde taşıdığı büyük evlâdına karşı duyduğu ve her vesile ile izhâr ettiği sürûr ve heyecân ne kadar yüksek olduysa, düünkü müfârekatin elîm ve ıztrâbı da o kadar acı ve hicrânî olacak. ...Fakat yine muhakkaktır ki İstanbullular büyük müncînin vücûdunu istilzâm eden nihâyetsiz mesâînin muvaffakiyeti için, bizzât İstanbul da dâhil olduğu halde bütün memleketin selâmeti için bu iftirâkın elîm ve ıztrâbına da mukavemet etmesini bileceklerdir...* Siirt Milletvekili Mahmut, "Yine Gazi ve İstanbul", Milliyet 1 Teşrin-i evvel 1927.

bol bol dinlenmesi gerektiğini söylemişlerdir. (Arar 1958: 15-17)² Cumhurbaşkanı'nu muayene etmek için gelen iki Alman doktor aracılığıyla Alman yetkililerden ve İngiliz Büyükelçilik Müsteşar Vekili Geoffrey Knox'un Ankara'dan gönderdiği 12 Haziran tarihli konuya dair iki mektubundan hareketler G. Clerk, Gazi'nin sağlık durumunun pek iç açıcı olmadığını, kalıcı ve tehlikeli bir hastalığının olduğuna dair bazı dedikodular dolaştığı değerlendirilmesini yapar. Bu iki Alman Doktor; Gazi'yi muayene eden Asım (Arar) Bey'in Berlin Tıp Fakültesi İkinci Dâhiliye Kliniği eski direktörü ve hocası Prof. Dr. Kraus ve Münih Tıp Fakültesi Dâhiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. Von Romberg'dir. Her iki doktor da Gazi'nin Türk doktorlarıyla aynı teşhisi koymuştur. (Arar 1958: 18-19)³

G. R. Clerk, Gazi'nin sağlık durumu ile ilgili olarak Ankara kulislerinde dolaşan bazı dedikoduları, "Ateş olmayan yerden duman çıkmaz" yaklaşımı ile açıklayarak söylentilerde haklılık payı olabileceğine dikkat çeker. Clerk'ı böyle düşünmeye sevk eden Büyükelçilik Müsteşarı, G. Knox'un Alman meslektaşlarından edindiği bilgidir. G.Knox, mektubunda Alman doktorların Gazi'nin durumunun ciddiyetini koruduğunu söylediklerini hatta durumla ilgili olarak Kazım Karabekir ile de görüştikleri açıklamasını yapar. (PRO. FO. 12320/2885 (1927) s.101-103.)G. Clerk edindiği bilgiler doğrultusunda Gazi Mustafa Kemal'in ölümünün Türkiye'yi erken bir krize sokabileceği hatta böylesi bir durumda krizi önleyecek isim ise Fevzi Çakmak olabileceğini değerlendirmesini yapar. (PRO. FO. 12320/2885 (1927) s.98-99.)

G.Knox, CHF'nin 1927'deki III. Kurultayı'nın ertelenmesi ile ilgili haberleri de öncelikli olarak Gazi'nin sağlık durumuna bağlar. Knox, bu tespitini kuvvetlendirmek için 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla verilen resepsiyonda yakından gözlemlene imkânı bulduğu Cumhurbaşkanı'nın sağlık durumu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Gazi'nin renginin gayet soluk olmasından hareketle sağlık durumunun pek iç açıcı olmadığı değerlendirilmesini yapan Knox, bu görüntüden hareketle Gazi'nin şiddetli bir sarılık ya da bir ciğer apsesi geçirmiş olabileceği tahminin de bulunarak durumu, "Gazi umutsuzca hasta görünü-

² Hasan Rıza Soyak, Gazi'nin 1923'deki kalp spazmından sonraki bu ikinci kalp spazmının Nutuk'un hazırlık dönemine denk geldiğini zira Gazi'nin bazen otuz saat aralıksız çalıştığını yazar. Soyak 2004: 2004: 686-689.

³ Ancak Dr. Asım Bey'in hatıralarında Gazi'ye Ankara'dan daha düşük rakımlı bir yer önerildiğine dair herhangi bir açıklama yoktur. Aksine Asım Bey, bol bol dinlenme, sigara ve alkolden uzak durması önerilen Gazi'nin bir müddet uyduğu bu kuralları İstanbul'da büsbütün bozduğunu yazar. Benzer bir yaklaşım Soyak'ın hatıralarında da mevcuttur. Soyak da Gazi'ye Ankara dışında bir yerin önerildiğine değinmez. Soyak 2004: 686-689.

yordu” (PRO. FO. 12320/2885 (1927) s.101.) diyerek ortaya koyar. Bu bakımdan da birkaç gün sürecek olan uzun ve yorucu bir kongre için fiziksel olarak dayanamayacağını belirttiği Gazi'nin sağlık durumu ile ilgili bilgileri Alman meslektaşısı Mrs. Benndorf'tan aldığını yazar. G. Knox, mektubuna durumun yetkililerce hayli gizli tutulduğunu da ekler.

Ancak G. Knox, CHP kongresinin ertelenmesinde en az Gazi'nin sağlık durumunun ciddiyeti kadar önemli olan başka bir gerekçeden de bahseder. Knox'a göre CHP yetkilileri, kongrede gelişebilecek bir muhalefet girişiminden çekinmektedir. Zira böylesi bir muhalefet üzerinden kongreye yakışmayacak bazı tartışmaların gündeme gelmesi noktasındaki şüphe, Knox'a göre kongrenin ertelenmesinde etkili olmuştur. CHP'lileri endişelendiren potansiyel muhalefet ise, İttihatçı muhalefettir. Ancak Knox, 1926'daki yargılamalardan sonra İttihatçı muhalefetin, CHP kongresinde boy gösterebileceğine ve etkili olabileceğine pek ihtimal de vermez. (PRO. FO. 12320/2885 (1927) s.102) G. Clerk, Geoffrey Knox'un bu mektubunu da ekleyerek hazırladığı raporunu yukarıda belirttiğimiz değerlendirmesi ile birlikte merkeze gönderir.

G. Clerk, Cumhurbaşkanı'nın, İstanbul ziyaretine dair 29 Haziran tarihli ikinci raporunda ansızın ortaya çıktığını belirttiği gezinin nedenleri üzerinde durur. G. Clerk, öncelikli olarak basının coşkusunu ve gezi karşısında gösterdiği ilgiyi mercek altına alarak ziyaretin politik bir manevra ve amacının da Gazi'nin sağlık durumunu saklamak olduğu değerlendirmesini yapar. Zira G.Clerk, doktorların Gazi'ye deniz kenarında bir yere gitmesi gerektiğini söylediklerini ve eğer bu duyular doğruysa gelişmelerden Başkent'in durumunun da etkilenmesinin muhtemel olduğuna yazar. Ancak ziyaretin bunun dışında farklı nedenleri olduğuna da dikkat çeker. Bu nedenlerden biri de halk arasındaki hoşnutsuzluğun giderilmesi, durumun yakından gözlemlenmek istenmesidir. G. Clerk, Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlain'e gönderdiği raporuna resmi programı ve geziye dair detayları da ilave eder. G. Clerk, özellikle basının gezi karşısındaki tavrı üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur. Durumu çılgınca ve abartılı bir telaş içinde olmak şeklinde değerlendirir. Hatta bu ilginin doğal ve kendiliğinden olmadığını da düşünür. (PRO. FO. 12320/2935 (1927) s.104-105.) Gazi'nin Çankaya'daki monoton hayatından kurtulmak isteğinin de gezinin nedenlerinden biri olabileceğine değinen G. Clerk, bu gerekçelere rağmen ziyaretin politik bir amaç taşıdığına ısrarlıdır. Ona göre, Cumhurbaşkanı muhaliflerin tamamen baskı altına alındığı, bu çerçevede İstanbul'un bir risk taşımadığı ve Ankara rejiminin gayet sağlam bir şekilde yerleştiğini düşündüğünden İstanbul'a gelmiştir. G. Clerk, ziyaretin böylesi bir politik amaç taşımış olmasına

karşın, İstanbul nezdinde Gazi'nin kurtarıcılığının hala tartışmalı olduğunu, bu nedenle de Cumhurbaşkanı ile İstanbul halkının kucaklaşmasını sağlayacak bir program hazırlandığını yazar. G.Clerk gezinin ayrıntılarına dair haber ve bilgilerin yer aldığı, Gazi ile İstanbul halkının buluşmalarını gösteren bazı gazete manşetlerini de raporunun sonuna eklemiştir. (PRO. FO. 12320/2935 (1927) s.105)

Rapordaki önemli değerlendirmelerden biri de G. Clerk'ın İstanbul'da oturan Büyükelçilerle ilgili değerlendirmeleridir. G.Clerk, Gazi'nin ziyaretinin yeni başkent Ankara'ya gitmemiş olan Büyükelçiler arasında kaygı yarattığını yazar. Cumhurbaşkanı'nun kendilerine tepkili olduğunu düşünen Clerk, gerginliği azaltacağını düşündüğü, *"elçilik binamıza bayrak çekeceğiz, Cumhurbaşkanının defterine adlarımızı yazacağız"*, gibi bazı girişimlerde bulunacaklarını Foreign Office bildirir. Hatta Clerk, Gazi tarafından kabul edilmelerini sağlamak için Almanya Elçisi Nadolny'nin bazı girişimlerde bulunacağını da rapor eder. Aslında G. Clerk kaygılarında haklıdır. Zira Cumhurbaşkanı, İstanbul'dan Ankara'ya gelmek istemeyen Büyükelçilere tepkilidir, tepkisini de İstanbul ziyaretinde gösterecektir.

G. Clerk, İkinci Kâtip Alex K. Helm'in göndermiş olduğu rapordan hareketle hazırladığı 30 Haziran tarihli raporunda ise, İstanbul mebusu Edip Servet Bey'in yapmış olduğu Gazi'nin yer değiştirmeye ihtiyaç duyduğu açıklamasını ele alarak önceki raporlarındaki değerlendirmelerini kuvvetlendirmek ister. Rapora, Helm'in verdiği bilgiler doğrultusunda İsmet Paşa'nın henüz İstanbul'a gelmediği ancak ilerleyen günlerde gidebileceği hatta Gazi ile gizli bir görüşme yapabileceği bilgisi de eklenmişti. (PRO. FO. 12320/2940(1927) s.112-113.)

G. Clerk, Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlaine gönderdiği 6 Temmuz tarihli başka bir raporunda ise, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelişine, resmi karşılama programına dair ayrıntıları verir. Raporda bir kez daha basının gezi karşısındaki tavrı üzerinde duran ve durumu bir abartı olarak gören Büyükelçi, biraz daha ileri giderek durumu "yalakalık" olarak değerlendirir. Ona göre, basında ziyaretin önemine dair doyurucu ve kapsamlı herhangi bir değerlendirme yapılmamış, yüzeysel ve sadece resmi programa dair ayrıntılara yer veren haberler boy göstermiştir. Gözlemlerinden hareketle İstanbul halkının ziyaret karşısındaki tavrını da yetkililere bildiren Clerk'a göre Gazi'ye gösterilen yoğun ilgi üzerinde karşılama töreninin tatil dönemine denk getirilmesi ve hazırlıkları yerinde görmenin halkta yarattığı merak da etkili ol-

muştur. (Banoğlu 2012: 81-84) ⁴ Büyükelçi, özellikle sıkı güvenlik tedbirleri, uzun bekleyiş ve Temmuz ayı olması nedeniyle hava sıcaklığı gibi olumsuz bazı nedenlerin de halkın coşkusunu azalttığını ve Gazi'ye karşı saygılı bir mesafe sergilenmesine sebep olduğunu yazar. (PRO. FO. 1230/3047 (1927) s.120-121.) Ancak Cumhurbaşkanı'na asıl tepki, Beyoğlu ve Galata'da yaşayan, ticari imkânları ve ekonomik kazanımları bizzat "*Anadolu'nun şampiyonu*" tarafından kısıtlanmış olan Gayrimüslim ahalden gelmiştir. Büyükelçi, Beyoğlu ve Galata halkının Gazi'yi gayet soğuk ve mesafeli karşıladığına dikkat çeker. İstanbul'un Türk ahali ise, bu soğuk karşılamaya katılmamıştır. G. Clerk bu tepkiye rağmen, insanların hayal gücü, basın abartılı hatta olarak değerlendirdiği tavrı ve yoğun polis kontrol ve yönlendirmesi ile İstanbul ziyaretinin Gazi için zafersele bir dönüşe çevrildiğini de rapor eder.

Gazi'nin yaklaşık sekiz yıllık aradan sonra "*devirmiş olduğu Saltanat ve Hilafetin*" merkezine gelmiş olmasını rejimin yerleşmiş olduğunu gösteren en önemli aşama olarak değerlendirir. Büyükelçi, ziyareti aynı zamanda muhaliflere karşı kazanılmış kişisel bir zaferin de işareti olarak yorumlar. Zaman zaman çıkan söylentilere rağmen, Gazi'nin İstanbul'da daimi olarak kalmayacağını, kalbine iyi gelmesi nedeniyle birkaç ay kaldıktan sonra geri döneceğini yazar. Dolayısıyla G. Clerk pek çok kişinin merak ettiği başkentin durumunun ne olacağı sorusunun da netlik kazandığını ve durumda herhangi bir değişiklik olmayacağını merkeze bildirmiş olur. Zira Ankara yeni Türkiye'nin ve Anadolu'nun gücü, merkezi ve simgesi olarak yerini korumaktadır. Ancak Büyükelçi, Gazi'nin İstanbul'daki hayatını takip etmenin de bir o kadar heyecan verici ve merak uyandırıcı olduğunu belirtmekten de kendini alamaz. Zira onun için durumun heyecan yaratan yönü, Gazi'nin İstanbul'un cazibesine ve bir bakıma Batı'nın albenisine direnip direnmeyeceğini görmektir. (PRO. FO.1230/3047

⁴ Banoğlu da aslında bu merak üzerinde durur. Atatürk için yapılacak olan karşılama törenini görmek için halkın vapurlarla adeta hücum ettiğini, vapurlara binemeyenlerin ise Sarayburnu parkına, sahillere doldurduğunu yazar. Ancak Banoğlu, bu büyük merakın yanında halkın Gazi'ye büyük bir sevgi içinde olduğunu zira İstanbul halkının yaklaşık yüz bin kadar, Atatürk'ü deniz üzerinde karşılamak üzere vapurlara, römorkörlere, kayıklara binerek denize açıldığını da yazar. Zira Banoğlu, TBMM Başkanı, Kazım (Özalp)'ın halkın sevgi ve ilgisi karşısında gazetecilere şu açıklamayı yaptığını yazar: "İstanbul halkının içten sevinçleri insanda o kadar yüce bir coşku uyandırıyor ki, bunu anlatacak kelime bulamıyorum. Bu içten coşkuyu, bu kalpleri ve saf vicdanları görmeyi başaranlar duyabilirler", Banoğlu 2012: 85 Banoğlu, Gazi'nin İstanbul'a gelişine yakından tanık olan birkaç ismin hatıralarından yaptığı alıntılarda da Gazi'nin İstanbul'da nasıl karşılandığı üzerinde durur. Özellikle İstanbul halkının Gazi'ye göstermiş olduğu yoğun ilgiye dikkat çeker. Banoğlu 2012: 130-139. Zira Gazi'nin İstanbul gezisinde yanında bulunan Fahrettin Altay da İstanbul halkının yoğun sevgi gösterisine değinir Altay 1970: 423.

(1927) s.121-122.) Büyükelçi, Gazi'nin İstanbul'un albenisine kapılacağını ve bu tarihten sonra sık sık şehre geleceğini düşünür.

G. Clerk, 6 Temmuz tarihli diğer bir raporunda ise Gazi'nin İstanbul'daki konsolosları kabulü ile ilgili değerlendirmelerine yer verir. Konuyla ilgili değerlendirmeler Dolmabahçe Sarayı'ndaki resepsiyona davet edilen İngiliz Başkonsolos Vekili W.D. W. Mathew'un 4 Temmuz tarihli raporu üzerinden yapılır. G. Clerk, her ne kadar kendileri davet edilmemiş olsa da resepsiyon ve oradaki ortamdan gayet memnun olduğunu yazar. (PRO. FO.1230/3049 (1927) s.126-128.) Aslında davet edilmemiş olmak Büyükelçi için sürpriz olmamıştır. Gazi'nin kendilerine tepkili olduğunun farkındadır.

Bilal Şimşir, İstanbul'da oturan yabancı konsolosları kabul edip Büyükelçileri kabul etmeyen Gazi'nin bu davranışı ile Büyükelçilere devletin başkentinde oturmaları gerektiğini, İstanbul'da oturlarsa kendileriyle görüşmeyeceğini ve devletin merkezinin Ankara olduğunu gösteren bir mesaj verdiğini belirtir. (Şimşir 2005: XV-XVI) Aslında Şimşir'in değerlendirmesi, G.Clerk'ın Gazi'nin İstanbul ziyareti karşısındaki kaygısına ışık tutar. Büyükelçi'nin çekincesi, Gazi'nin kendilerine karşı nasıl bir tavır alacağını tahmin etmesindedir.

İngiliz Büyükelçi, 5 Ekim tarihli raporunda, Gazi'nin 30 Eylül'de İstanbul'dan Bursa'ya hareket ettiğini ancak zaman zaman İstanbul'a döneceğinin de sinyallerini verdiğini yazar. Bu sinyalleri İstanbul'un büyüsunün Gazi'yi sardığı şeklinde yorumlar. Gazi ve hükümet üyelerinin bundan sonra yaz tatillerini geçirmek üzere İstanbul'a sık sık geleceğini bu bakımdan da İstanbul'un bir nevi yazlık başkent olacağını düşünür. Zira ziyaret, İstanbul'un popüleritesini de artırmıştır. G.Clerk, Ankara'nın resmi başkent olarak kalacağını kesin olduğunu ancak İstanbul'un da tıpkı İspanya'daki Sansebastian gibi yazlık bir başkent olacağı değerlendirmesini yaparak raporunu bitirir. (PRO.FO.12321/4288 (1927) s.9-10.)

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in İstanbul ziyareti, 1927 yılı için hazırlanan yıllık Türkiye raporunda da önemle üzerinde durulan bir konudur. Raporun genel incelemeler kısmında G.Clerk, ziyarete dair değerlendirmelere geçmeden önce İstanbul ile Ankara karşılaştırmasına yer verir. İki şehir, görüntü ve atmosfer olarak birbirinden hayli derecede farklıdır. Ankara'nın sert plato havasında Gazi ve ekibinin öncelikli amacı, ülkeyi geliştirmek ve modernleştirmektir. Ankara yeni çehresi ile aynı zamanda modernleşmenin de vitrinidir. Büyükelçi'ye göre, Türkiye'nin son yıllardaki atılımı önemli ve anlamlıdır. Gazi ve ekibini özellikle modernleşme atılımlarında ve Türkiye'nin siyasi ve ekono-

mik bağımsızlığının sağlanması bağlamında çok başarılı bulur. Ankara bu başarının somut göstergesidir. Ancak Büyükelçi, ekonomik bakımdan Gazi'nin hedeflediği noktaya ulaşmasının biraz zaman alacağı da düşünür. Durum, "cehaletin, verimsizliğin ve bazı yetkililerin aldığı rüşvet" nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır. (PRO.FO.1309/1149 (1928) Annual Report on Turkey, 1927, s.1) İstanbul'daki atmosfer ise çok farklıdır. Boğazın yumuşak esintisinin insanların mantığını ve bedenini Ankara'nın aksi yönde etkilediğini yazan Büyükelçi, İstanbul'da daha rahat ve serbest bir ortamın olduğunu "birçok teşebbüsün Ankara'nın sonu hüsrarla biten acıklı planları ve zorlaması ile yapılmadığını" yazar. Ankara'nın ortamını idealizm ile açıklayan ve bu çerçevede daha disiplinli ve kontrollü bir ortam olarak değerlendiren G. Clerk, İstanbul'un ortamını ise aslında daha realist bulur. Zira bu durum aslında Büyükelçi'nin Ankara'ya gitmeyi tercih etmemesi üzerinde de etkilidir. Ancak G.Clerk, bir kez daha Türkiye'de gayet olumlu bir ilerleme, gelişme olduğunun da akıldan çıkarılmaması gerektiğine dikkat çeker. Ona göre, Ankara'nın İstanbul karşısında hızlı bir şekilde öne geçme isteği vardır. Bu istek, enerji ve ruh korunursa kısa sürede arzu edilen hedefe ulaşılacaktır. Büyükelçi, Ankara'nın ortamına dair bazı eleştirilerde bulursa da Ankara'nın siyasi ve sosyal atmosferini yapmacıksız duyguları olan bir adamın karakterine benzettir. Bu noktada Gazi'nin her gün derinleşen etkisi ve enerjisiyle Doğulu bir toplumu Batılı bir toplum olarak değiştirmeye çalıştığını yazar. (PRO.FO.1309/1149 (1928) Annual Report on Turkey, 1927, s. 2-3) Cumhurbaşkanı'nın arzusu, hırsı büyük ve kalıcı bir temel oluşturmak içindir ve amacı, dış politikada maceradan uzak durmak, iç politikada disiplin ve birliği sağlamaktır.

G. Clerk, Gazi'nin önderliğinde yürütülen Ankara ile simgeleşen mücadelenin İngiltere ekseninde en memnun edici yönünün ise, "İslami propagandanın vazgeçilmesi, Avrupa güçleri ve diğerlerine karşı gelişen geleneksel rolden vazgeçmek ve yabancı düşmanlığı aşılayan eğitim anlayışını terk etmek olarak" sıralar. Büyükelçi, İngiltere'yi gayet memnun eden bu üç prensibi aynı zamanda Türkiye'nin gelişmesi noktasında önemsediyiği gibi Ankara ile İstanbul'un "boşanmasının da" en güçlü işareti olarak yorumlar. (PRO.FO.1309/1149 (1928) Annual Report on Turkey, 1927, s. 3) Ona göre, Ankara merkezli sürdürülen büyük atılımın iki şeye ihtiyacı vardır: dış kaygılardan kurtulmak ve sermaye bulmak. Bunlardan ilkin de gayet başarılı olan Ankara, sermaye bulmak noktasında pek başarılı olmamıştır.

Büyükelçi, Cumhuriyet yönetimi ve yabancı sermayeye bakışını ayrıntılı bir şekilde ele almak isteyen ve birkaç noktaya dikkat çeken G. Clerk, her iki şehri

yabancı yatırımlar ve yatırımcılar bakımından da değerlendirir. Ankara'nın Avrupalı girişimciler bakımından dezavantajlı olduğunu İstanbul'da ise yabancı yatırımcıların baskı altında olduğunu yazar. Aslında onu rahatsız eden Ankara'nın ekonomik bağımsızlık noktasındaki kararlılığıdır. Zira Ankara, siyasi olduğu gibi ekonomik bağımsızlığı da amaç edinmiş aynı zamanda her iki bağımsızlığın da simgesi olmuştur. G. Clerk, Gazi'nin ekonomik bağımsızlık ve yabancı sermaye konusunda çok kararlı ve yönlendirici olduğunu bu çerçevede hedefin, İstanbul'daki Rum işçi ve tüccarın etkinliğini kırmak olduğunu düşünür. Ankara'nın yabancı sermaye konusundaki kararlılığını rahatsız edici bulan Büyükelçi, durumu "şovenizm" olarak değerlendirir. Hatta bu konuda daha da ileri giderek yabancı tüccarlara ekonomik olarak zarar verilmesi noktasında siyasi güçlerin başta basın olmak üzere belli kesimlerin yönlendirdiği iddiasında bulunur. Bu çerçevede Ankara başrolde ve bu olumsuzluk gitgide İstanbul'a da yayılmaktadır.

G. Clerk, bu çerçevede temel eleştirisini de ortaya koyarak siyasilere Türklerin bu alandaki yetersizlikleri gidermekten çok yabancı yatırımcıyı baskı altında tutmasını talihsiz bir girişim olarak değerlendirir. Yabancı sermaye konusunda Ankara'nın kararlı tutumu, Büyükelçi'yi o kadar rahatsız eder ki konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlain'e bu kararlılığı kıracağını düşündüğü bir çözüm önerisinde bulunur. Türkiye'ye verilen kredilere ambargo konulmasının sağlanması önerisi ona göre Türkiye'nin yabancı sermaye konusundaki tavrını değiştirecektir. Fakat bu konuda da bazı problemler vardır. Büyük devletler arasında bir konsensüsün sağlanması pek de kolay değildir. Hatta Büyükelçi ambargo konusunda bir birliğin sağlanmasını ütopya olarak görür. Bu bakımdan da G. Clerk, İngiltere'nin tek başına mücadele edecekmiş gibi gözüktüğü değerlendirilmesini yapar. Ona göre olası herhangi bir baskı özellikle İngiliz çıkarlarını etkileyecektir. (PRO.FO.1309/1149 (1928) Annual Report on Turkey, 1927, s. 4)

C-Sonuç

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George Clerk, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet dönemindeki ilk İstanbul ziyaretini görüldüğü gibi gayet yakından takip etmiştir. G. Clerk'ın ziyaret ile ilgili değerlendirmeleri, basında çıkan haber ve yorumlardan farklıdır. Basın ve ziyareti yakından takip ederek gözlem ve değerlendirmelerini kaleme alan isimler, ağırlıklı olarak resmi programa dair ayrıntılar vererek Gazi'nin İstanbul'daki hayatına yönelik değerlendirmelerde bulunur. Zira bu ilk İstanbul ziyaretine dair daha sonraki

yıllarda kaleme alınan çalışmalarda da benzer bir yaklaşımın sergilendiğini görürüz.

G. Clerk ise, Gazi'nin ilk İstanbul ziyaretine dair çok farklı bir yaklaşım sergileyerek ağırlıklı olarak ziyaretin nedenleri üzerinde durur. Ona göre ziyaret öncelikli olarak Gazi'nin sağlık durumu nedeniyle yapılmıştır. İstanbul'un havasının Gazi'nin kalbine iyi geleceği düşüncesi gezinin öncelikli nedenlerinden biri olarak görülür. Bu gerekçe üzerinde fazlasıyla durularak ayrıntılı raporlar hazırlamıştır. G. Clerk'ın yaklaşımı Gazi'nin doktorları da dâhil olmak üzere ziyarete dair yazan isimlerin üzerinde durmadığı bir konudur. Büyükelçiye göre, Gazi'nin sağlık durumu ciddiyetini korumaktadır, bu nedenle de bu tarihten sonra sık sık İstanbul'a gelecektir. Büyükelçi, ziyarete ilgili olarak yapılan çalışmalarda üzerinde durulmayan bir noktaya daha dikkat çeker. İstanbul ziyareti başta Ankara olmak üzere bazı çevrelerde tedirginlik yaratmıştır. Ancak Büyükelçi, durumun tüm kaygılara rağmen Ankara'nın statüsünü değiştirmeyeceği kanaatine de varır. Ziyaretin gerekçesine dair önemli bir değerlendirme de Gazi'nin sağlık durumunun ciddiyetinin örtbas edilmesi için yapılan politik bir manevra olduğudur.

G. Clerk'a göre ziyaretin asıl nedeni politiktir. Bu bakımdan da politik gerekçeler üzerinde fazlasıyla durur ve geziye neden olduğunu düşündüğü politik gerekçeleri, 1927 yılı Türkiye'sine dair değerlendirmeleri ile birlikte açıklar. Ona göre, Gazi'nin potansiyel muhalefet merkezi olarak görülen İstanbul'a 1926'daki yargılamalar sonrasında muhalefetin tasfiye edilmesinden sonra gelmiş olması, önemli politik bir manevradır. Zira durum Gazi açısından, başta Hilafet ve Saltanat yanlıları ve İttihatçı muhalefete karşı kazanılan kişisel bir zafer olarak değerlendirilir. İstanbul ziyareti de bu durumun simgesidir.

G. Clerk, İstanbul ziyaretini Türkiye Cumhuriyeti rejiminin yerleştiğinin ve sağlam temeller üzerinde ilerleyeceğinin önemli göstergelerinden biri olarak görür. Zira Gazi'nin önderliğinde başlatılan siyasal ve ekonomik bağımsızlık temelinde ilerleyen ve Türk toplumunun modernleşmesini amaç edinen çaba, tüm muhalif girişimlere rağmen galip gelmiştir. Ancak Büyükelçi'nin özellikle Ankara'nın ekonomik bağımsızlık özellikle yabancı sermaye karşısındaki kararlılığından pek de memnun olmadığını da görürüz. Bu durum Türkiye için hazırladığı 1927 yılı Türkiye raporuna yansır. Aslında bu tepki, Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde başlatılan Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını hedefleyen zihniyetin ve bu doğrultudaki girişimlerin önemini ortaya koyduğu gibi başarısını da kanıtlar. Zira G.Clerk tam da bu noktada, Gazi'nin İstanbul ziyaretini önemser. Zira İstanbul hem siyasal hem de ekonomik bakımdan imparatorlu-

ğün simgesi olarak algılanırken, Ankara'daki yeni zihniyetin timsali Gazi'nin her iki alanda da kesin bir başarı elde edildikten sonra İstanbul'a gelmesini bu nedenle rejimin oturmasının kanıtı olarak değerlendirir. Zira Ankara merkezli yeni kadro ve zihniyet gücünü ispatlamıştır. Yıllık rapordaki Ankara ve İstanbul karşılaştırması da özünde bu durumla ilgilidir.

Büyükelçi, dönem basınına da birkaç noktada eleştirir. Gazi'nin İstanbul ziyareti dair doyurucu ve kapsamlı haberler yapılmadığı, daha sığ ve ağırlıklı olarak abartılı haberler yapıldığı temel eleştiridir. Zira İstanbul basını Gazi şehirden ayrılıncaya kadar hemen hemen her gün Gazi'ye ve İstanbul'daki programına dair haberler vermiştir. Ancak basın aynı zamanda bu tavrı nedeniyle ziyaretin Gazi açısından kişisel bir zafere dönüşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Büyükelçi'nin ziyarete dair ilginç tespitlerinden biri de yine basında ve konuşuyla ilgili diğer kaynaklarda olmayan İstanbul halkının tepkisidir. G.Clerk, özellikle İstanbul'un Türk ahalisinin Gazi'ye ilgisinin büyük olduğunu kabul eder ancak diğer yandan da bu durumun pek de kuvvetli bir Gazi sevgisinden kaynaklanmadığını yazar. Ona göre, bu ilgi en az sevgi kadar, merak ve yönlendirmenin de sonucudur. Aslında Büyükelçi böylece İstanbul'un hala Gazi'ye tam olarak ısınmadığını ortaya koymaya çalışır. Ancak G.Clerk, çok açık bir şekilde İstanbul'un Türk olmayan ahalisinin ise bu ziyaretten pek de memnun olmadığını ve Beyoğlu ve Galata'nın Gazi'ye tepkili olduğunu yazar. Tepki, ağırlıklı olarak Gazi ve ekibinin ekonomik bağımsızlık prensibinedir. Büyükelçi değerlendirmeleri ile başta Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlain olmak üzere yetkilileri bu tepkiden haberdar etmek istemiştir.

Büyükelçi'nin İstanbul ziyareti nedeniyle hazırladığı raporların tamamı göz önünde bulundurulduğunda bir nokta fazlasıyla dikkat çeker: Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki yeni kadronun kararlılığı ve başarısı. G. Clerk, 1927'yı genç Cumhuriyet için her açıdan verimli ve başarılı bir yıl olarak değerlendirir. Gazi'nin İstanbul ziyareti de bu durumun en önemli göstergelerinden biridir. Zira ziyaret sıradan bir gezi değildir, Anadolu'nun galibiyetinin simgesidir. Büyükelçi, bu nedenle de Gazi Mustafa Kemal, için "Anadolu şampiyonu" ifadesini kullanır. ©

KAYNAKLAR

Arsiv Belgeleri

PRO. FO. 12320/2885 (1927)

PRO. FO. 12320/2935 (1927)

PRO. FO. 12320/2940 (1927)

PRO. FO. 12320/3047 (1927)

PRO. FO. 12320/3049(1927)

PRO. FO.12321/4288 (1927)

PRO. FO.1309/1149 (1928) **Annual Report on Turkey, 1927**

Kitaplar

ALTAY, Fahrettin (1970). *10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası*, İstanbul, İnsel Yay.

ARAR, Dr. İsmail (1958). *Son Günlerinde Atatürk*, İstanbul, Selek Yay.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1959). Cilt: II (1906-1938), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet (2012) *Atatürk'ün İstanbul'daki Günleri*, İstanbul, Alfa Yayınları.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai (2000), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1911-1938)*, Cilt: I, İstanbul, İstanbul Araştırma Merkezi Yay.

ÖNDER, Mehmet (1998). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay.

SOYAK, Hasan Rıza (2004). *Atatürk'ten Hatıralar*, İstanbul, Yapı Kredi Yay.

ŞİMŞİR, Bilal(2005). *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, Cilt: VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.

Makaleler

ARTUK, Cevriye (1989). "Atatürk'ün 1 Temmuz 1927 Senesinde İstanbul'a Gelişi" *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: III, Ankara, s.2081-2088.

BAKAR, Bülent (2010). "Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti (1 Temmuz-30 Eylül 1927)" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 188, Ekim 2010, s. 9-36.

"Gazi Hazretleri Bugün Şehrimizden Müfarekat Buyuruyorlar", *Milliyet*, 30 Eylül 1927.

"Gazi Paşa Gelecek mi", *İkdam*, 1 Kânun-ı Sâni 1925.

"Gazi Paşa Hazretlerinin Namzetliklerini İstanbul'dan İlan Etmelerini Bütün İstanbullular Candan Özlemektedir." *Milliyet*, 7 Temmuz 1927.

"Gazi Paşamız İzmit'ten Yatla Şehrimize Teşrif Buyuracak", *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1927.

"Gazi Paşamızı Bağrımıza Basacağız", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1927.

"Gazi Paşamızın İstanbul Seyahatleri", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1927.

"Gazimizden Bu defa İstanbul'umuzdan Mebus Olması İstirham Edilecek", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1927.

"Gazimizin Mebus Namzetliği ve Ankara", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1927.

"Gazinin Daire-i İntihabiyyesi Bütün vatandır", *Milliyet*, 12 Temmuz 1927.

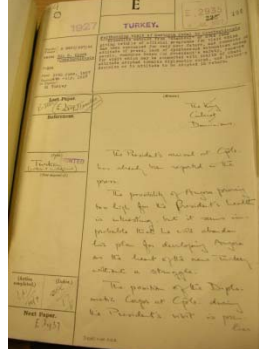
"İstanbul Muhteşem Bir İstikbal Hazırladı", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1927.

KILIÇ, Selami (1989). "Batı Anadolu Gezisi Esnasında Mustafa Kemal Paşa'yı Karşılama Törenleri", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 3, s.146-174.

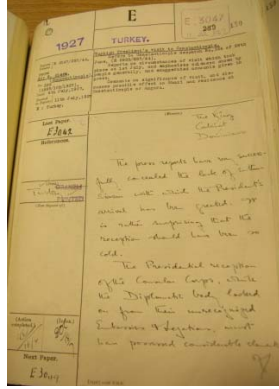
Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a Gelecek", *Tevhid-i Efkâr*, 7 Şubat 1924.

Siirt Milletvekili Mahmut, "Yine Gazi ve İstanbul", *Milliyet*, 1 Teşrin-i evvel 1927.

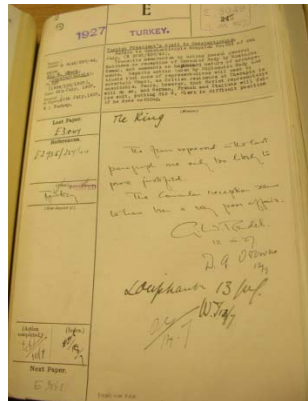
"Üç Aylık Mes'ud Bir Telakiden Sonra Gazi Hazretleri Dün İstanbul'a Veda Etti", *Milliyet*, 1 Teşrin-i Evvel 1927.

Ekler

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George R. Clerk'ın 29 Haziran 1927 tarihli Raporu

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George R. Clerk'ın 6 Temmuz 1927 tarihli Raporu

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George R. Clerk'ın 6 Temmuz 1927 tarihli Raporu

